

חשיבה ביקורתית בעידן האלקטרוניקה* ניל פוסטמן

חיוניים יכולים להיות שונים ומגוונים בהתאם לצורת השיח הרווחת בתרבות. לו חיינו, למשל, בתרבות שכל צורות השיח הציבורי החשוב בה היו תוצרים של מכונת הדפוס ושל תורת נאום המעוגנת במלה המודפסת, כי אז היה זה סביר ללמד את התלמידים לוגיקה, רטוריקה וסמנטיקה, ולהסתפק בכך. למען האמת, מקצועות לימוד אלה שירתו את החברה האמריקנית באופן מניח את הדעת במאות ה-18 וה-19, ובשל כך התייחס הנרי סטיל קומג'ר לאמריקה כאל "האימפריה של התבונה" באחד מספריו הרבים על התקופה. ללימודי הלוגיקה, הרטוריקה והסמנטיקה עדיין יש כמובן שימוש, אך ברור לכול שהשליטה המוחלטת של הטיפוגרפיה (מלאכת הדפוס) הגיעה לסוף דרכה באמריקה, שהמלה המודפסת נדחקה אל שולי התרבות שלנו, ושהתמונה האלקטרונית תפסה את מקומה. חינוכאים אולי עוד לא מכירים בעובדה זו, אך אין ספק שמנהלי תחנות טלוויזיה כבר הכירו בה. קחו למשל את ליאונרד גולדנסון, יושב ראש הוועד המנהל של רשת הטלוויזיה איי.בי.סי. בדברו ב-1981 במושב הפתיחה של שנת הלימודים באמרסון קולג', הוא אמר:

איננו יכולים עוד להסתמך על השליטה שלנו במיומנויות מסורתיות. כאנשי תקשורת, כאמני במה, כיוצרים - וכאזרחים - [המהפכה האלקטרונית] דורשת יכולת מסוג חדש. זו תהיה יכולת חזותית, יכולת אלקטרונית. והיא תהיה בגדר התקדמות בהשוואה ליכולת של המלה הכתובה שאנו מכירים כיום, ממש כמו שזו האחרונה היתה התקדמות לעומת המסורת של תקשורת שכולה בעל-פה, שאפיינה את שחר ההיסטוריה של האדם.

בטוחני שהמתבונן בקטע זה יבחין, שגולדנסון עצמו כבר איבד משהו מן השליטה במיומנויות המסורתיות שהוא מזכיר. אך אם נניח לכך, עלינו להודות שקשה להפריך את טענתו. גולדנסון מדבר בביטחון רב משום שהוא יודע שילדים אמריקאים מבלים, בממוצע, 5,000 שעות מול הטלוויזיה לפני שהם נכנסים לכיתה א'. הוא יודע שהם צוברים כ-16,000 שעות צפייה עד סוף בית-הספר התיכון. הוא יודע שבעשרים השנים הראשונות לחייהם הם יראו כ-800,000 פרסומות טלוויזיה בקצב של 800 עד 900 פרסומות בשבוע. בקיצור, הוא יודע שהטלוויזיה מנצחת את הדפוס בתחרות על הזמן, תשומת הלב והנטיית הקוגניטיביות של הנוער, וגם שלנו המבוגרים.

ב-25 בספטמבר, 1690, יצא לאור בבוסטון עיתון בשם *Publick Occurrences Both Domestic and Foreign*, אשר נחשב לעיתון הראשון באמריקה. עורכו היה בנג'מין האריס - העיתונאי האמריקאי הראשון. בכרוז שפרסם לרגל הופעת העיתון ציין האריס, שעיתון כזה נחוץ כדי להיאבק ברוח השקר שרווחה אז בבוסטון, ואם אינני טועה, רווחת שם גם כיום. האריס התחייב לחשוף את אלה המוסרים בזדון דיווחים כוזבים. הוא חתם את הכרוז שלו במשפט זה: "יש להניח שאיש לא יסתייג מיוזמה זאת למעט אלה המתכוונים להיות אשמים בפשע נבזי שכזה."

האריס צדק באשר לאלה שעתידיים היו להסתייג מיוזמתו. הגיליון השני של *Publick Occurrences* מעולם לא הופיע. המושל והמועצה מנעו את הופעתו בטענה שהאריס הדפיס "מחשבות ברמה גבוהה מאוד". הם התכוונו לכך, שאין הם מוכנים לסבול הפרעות לכל מעשה נבלה שהוא שיש בדעתם לבצע. כך החל המאבק למען חופש המידע בעולם החדש; מאבק שהחל בעולם הישן עוד מאה שנים קודם לכן. בייקון ומילטון כבר הכריזו על היחס החיוני בין חירות למידע, והעניין סוכם בפעם המיליון על ידי וולטר ליפמן בשנת 1920. כך הוא כתב: "קהילה שאין לה מידע, שבעזרתו תוכל לחשוף שקרים, לא תוכל להיות חופשית."

אני רוצה להעלות כאן טענה שונה במקצת והיא, שקהילה שאין לה מיומנויות ביקורתיות להבחין בין שקר לאמת, אינה יכולה להיות חופשית. ליפמן הניח, שאם לאזרחים יש גישה למידע, יהיה להם גם שיקול דעת נבון להבחין בין אמת ושקר. כיום, אני סבור, איננו נוטים לקבל הנחה זו. אנו נוטים להאמין, שגם כאשר שפע של מידע עומד לרשותם של האנשים, הם זקוקים לחינוך רציני שילמד אותם כיצד לחשוב, חינוך שבלעדיו הם עשויים ליפול קורבן לעריצים ולנוכלים ממש כמו אלה שאין בידם שום מידע. לפיכך אנו חייבים לתת את הדעת לטבעו של חינוך זה.

אך לפני שנרחיק לכת, טוב נעשה אם נבדוק מה טיבו של המידע שאנו רוצים להתייחס אליו באורח ביקורתי. מידע יכול להיות מוגש בצורות רבות: באמצעות מלה מדוברת, מלה כתובה, מלה מודפסת, תמונה מצוירת או תמונה אלקטרונית, אם לציין רק כמה מן האפשרויות. לכן, כלי הביקורת הנראים בעינינו

* Neil Postman, "Critical Thinking in the Electronic Age", *National Forum*, Vol. LXV, Winter 1985

הדגמה מאירת עיניים במיוחד של עליונות התמונה החזותית בימינו הזדמנה לי לאחר חוויה אישית מלפני שנים אחדות, כשמילאתי תפקיד זוטרי במסע הבחירות של רמזי קלרק כמועמד לסנאט מול גייקוב ג'וויט בניו יורק. קלרק, מאמין גדול בזכות הציבור לדעת, הכין בקפידה ספרייה קטנה של ניירות עמדה מנוסחים להפליא על מגוון נושאים, מיחסים בין הגזעים וכוח גרעיני עד המזרח התיכון. כל נייר הכיל רקע היסטורי, עובדות כלכליות ופוליטיות, ונקודת מבט חברתית נאורה, כך חשבתי. למעשה, הוא יכול לוותר על המאמץ. זה מה שעשה ג'וויט. אם אכן היתה לג'וויט עמדה בעניין כלשהו, היא לא נודעה לא לי ולא למצביעיו. ג'וויט בנה את המערכה שלו על סדרה של פרסומות טלוויזיוניות בנות שלושים שניות כל אחת, ועשה בהן שימוש בתמונות חזותיות בצורה שאינה שונה בהרבה מן הפרסומות של מקדונלדס, כל זאת במטרה להציג את עצמו כאדם בעל ניסיון, מידות טובות ויראת שמים.

ג'וויט, ככל הידוע לי, האמין לא פחות מרמזי קלרק בזכות הציבור לדעת, אך יותר מזה האמין בשמירה על מושבו בסנאט. והוא ידע היטב באיזו מאה אנו חיים. הוא הבין שבעולם של טלוויזיה ושל אמצעים חזותיים אחרים, לדעת פירושו להכיל בראש תמונות יותר מאשר היגדים. למותר לציין שהוא זכה בבחירות ברוב הגדול ביותר בהיסטוריה של מדינת ניו יורק.

האמיתות או השקריות של טענותיהם פשוט כבר אינה עומדת כיום על הפרק. פרסומת של מקדונלדס, למשל, אינה שורה של קביעות לוגיות סדורות שאפשר לבחון אותן. זו דרמה, מיתולוגיה אם תרצו, של אנשים יפים, שמוכרים, קונים ואוכלים המבורגרים, ומזלם הטוב מוביל אותם למצב הקרוב לאקסטזה. האם זו טענה? האם זה אמיתי או שקרי? אני טוען ששאלות אלה אינן מתאימות לעולם של תמונות חזותיות. אפשר לאהוב או לשנוא פרסומת טלוויזיונית, אבל אי-אפשר להפריך אותה. וכיוון שאלה הם פני הדברים, לא זו בלבד שהזירה הסמלית של פרסומת השתנתה, אלא, וזה חשוב יותר, הדבר קרה גם לזירה הסמלית של הפוליטיקה ושל המידע הפוליטי.

לא ארחיב את הדיבור על אותו עניין נדוש, העובדה שלכל מועמד רציני לתפקיד פוליטי באמריקה נדרשים שירותיו של תדמיתן, שיעצב את התמונות שישכנו בראשו הקולקטיבי של הציבור. עם זאת, הייתי רוצה להזכיר לכם את תשובתו של ריצ'רד ניקסון לכתב ששאל אותו, בשנת 1982, מה דעתו על סיכוייו של טד קנדי במסע הבחירות שלו לנשיאות בשנת 1984. ניקסון אמר שהמשימה הראשונה של קנדי, אם כוונותיו רציניות, היא להוריד עשרים ק"ג. במלים אחרות, ניקסון ידע שהטלוויזיה הפכה את האמריקנים לסוג של אנשים שלא יבחרו אדם שמן לתפקיד פוליטי בכיר. הוא ידע שהמוניותה של דמות בעלת סנטר כפול ומשקל של 115 ק"ג תאפיל על כל דבר חוכמה שפיה עשוי להפיק. אוכל להוסיף עוד, שניקסון ככל הנראה גם יודע שהקרפה האופפת אותו כעת אינה נובעת מכך ששיקר, אלא מכך שהוא נראה

לכן, ברור לי לגמרי שאין טעם להמשיך בדיונו על חשיבה ביקורתית כאילו אנו חיים במאה ה-19. כלומר, איננו יכולים להניח שצורת המידע המזין את רוב השיח הציבורי בימינו אינה שונה מצורתו במאה ה-19. הפרסומת מהווה דוגמה פתטית לדרך שבה חינוכאים עלולים לסטות לאי-רלוונטיות כאשר הם אינם לוקחים בחשבון את טבעם של כלי התקשורת החדשים.

מורים רבים מנסים ללמד את תלמידיהם להבחין בין טענות שקריות או מטעות לבין טענות אמיתיות. כולנו רוצים, כמובן, שתלמידינו ידעו להתגונן מפני פרסומת שקרית. אלא שטענה, אמיתית או שקרית, חייבת לבוא לידי ביטוי בשפה. אם לדייק, היא חייבת להופיע כהיגד, כי זהו עולמו של השיח שממנו נובעות מלים כגון 'אמיתי' ו'שקרי'. אם נזנח את עולם השיח, הפרסומת תהיה חסונה מפני ניתוח לוגי או מבחנים אמפיריים. ואכן, כשמתבוננים בפרסומת המודרנית רואים מיד שהיגדים נדירים בה ממש כמו אנשים שאינם בעלי הופעה נאה.

העובדה היא שמפרסמים חדלו, פחות או יותר, להשתמש בהיגדים לפני שבעים וחמש שנים. העובדה המובנת ביותר מאליה באשר למצבנו כיום היא, שבאמצעות הטלוויזיה, התמונה החזותית, המעוגנת במגוון של תבניות דרמטיות, היא-היא היחידה הבסיסית שלנו בשיח הפוליטי. פוליטיקה כיום אינה *The Federalist Papers* או *The Federalist*. היא אינה ויכוחי לינקולן-דגלס. היא אפילו לא היישיות ליד האח" של רוזוולט. בכל אלה, השפה היתה המרכיב הראשי. בעידן הטלוויזיה, רוב הרעיונות של מנהיגים פוליטיים אינם נמסרים במבנה של נושא ונושא ולכן אינם נתונים להפרכה ולניתוח לוגי יותר מאשר פרסומות של מקדונלדס נתונות להם.

ההנחות של ג'פרסון ועמיתיו נחלשו במאה ה-19, עם פריצתה של מה שדניאל בורסטין מכנה "המהפכה הגרפית", כלומר, ראשיתה של תרבות חזותית, שהשיח בנושאי מסחר, דת ופוליטיקה מתנהל בה בכרזות, תצלומים, פרסומות וציורים. במאה ה-20, עידן המהפכה האלקטרונית, ההנחות של האבות המייסדים כבר איבדו את תקפותן כמעט לגמרי. ולכן יש לקחת ברצינות מובן מסוים של הערה, שהשמיע פרופ' ג'ורג' קאונטס, מורה שלי משכבר הימים. בשנת 1954 הפתיע קאונטס את משתתפי הסמינר שלנו באוניברסיטת קולומביה באומרו שכלי התקשורת ביטלו למעשה את מגילת הזכויות. אלא שכלי התקשורת לא עשו זאת בדרך שרוב שוחרי החירויות נערכו לעומתה. הם, כמו וולטר ליפמן, היו מוטרידים מאוד בסוגיית הבטחת הגישה למידע. אך הטלוויזיה אינה מגבילה את הגישה למידע. למעשה היא אף מגדילה אותה, אך היא עושה זאת, כפי שצינתי, תוך כדי שינוי הצורה שמידע זה מוגש בה. אנו רואים את הדבר לא רק במסחר ובפוליטיקה, אלא אפילו בדת, המוצגת בטלוויזיה בנוסח הפקה לאס וגאסית (ראו N. Postman, "The Las Vegasizing of America", *National Forum*, Summer, 1982): יש אנשים יפים גם בקהל וגם על הבמה. יש סידורי פרחים ותפאורות יקרות. לא מטרידים את הקהל בדרישות מתמירות. אין עיקרי אמונה, פולחן, מסורת ותיאולוגיה. כל מה שנדרש מאתנו הוא להיענות לכריזמה של המטיף.

זה גם מה שאנו מוצאים בהגשה הטלוויזיונית של מה שמכונה 'חדשות'. משדר חדשות טלוויזיוני טיפוסי נערך במידה רבה כמו מופע בימתי של דיוויד מריק. יש תמיד פתיחה מוסיקלית שמטרתה לרגש את הקהל. יש "אמני במה" נאים, קצב מהיר, אתנחתות להרפיית מתח בדמות דיווחי מזג אוויר, ויש גם קטעים מצולמים, מעניינים אם גם מקוטעים, המבטיחים גירוי חזותי ללא הפסקה. יש בין עשרה לחמישה-עשר דיווחים. הארוך בהם מגיע למאה שניות, רובם נמשכים פחות מארבעים וחמש שניות, וכולם מוגשים מחוץ להקשר, ללא הסברים, המשכיות או תיאוריה, כלומר, הם מוגשים באופן מהותי כחסרי משמעות. אלה מכס הסבורים שאני מגזים, ייקחו נא למשל את פרשת אירן, מה שכונה "משבר בנייה הערובה האירני". איני חושב שהיה אירעם סיפור, שזכה לתשומת לב מתמשכת רבה יותר מצד כלי התקשורת מאשר סיפור זה. וכעת אציג לכם את השאלות הבאות: האם יהיה זה מוגזם לומר שאין ולו אמריקני אחד בכל מאה אמריקנים שיודע באיזו שפה מדברים האירנים? או מה פירוש המלה 'איטאטולה' ומה משתמע ממנה? או יודע פרטים כלשהם על עיקרי הדת של האירנים? או מכיר בקווים כלליים את ההיסטוריה הפוליטית של ארץ זו? או יודע מי היה השאה ומנין הוא בא? אף על פי כן, היתה לכל אמריקאי דעה על האירוע, שכן באמריקה לכל אחד זכות לדעה משלו ומועיל בהחלט לאחוז בדעה אחת או שתיים המיועדות לסוקר שעשוי להציג לך

בטלוויזיה כשקרן, עובדה שאין בה כדי לעודד ולחזק איש, גם לא שונאי ניקסון מובהקים. שכן בין כל האפשרויות ישנה גם אפשרות שאדם יראה כשקרן אך יאמר אמת, או גרוע מזה, שיראה כדובר אמת ולמעשה ישקר.

מה שאני אומר הוא שהנהרה, הסבר וטעינה - הכלים של שיח רציונלי - משמשים פחות ופחות ככלים לביטוי רעיונות פוליטיים, ולכן האמצעים המסורתיים לחינוך אנשים לחשיבה ביקורתית הם פחות ופחות רלוונטיים. את מקום השימוש בשפה עשירה ומורכבת הולכים ותופסים במהירות רבה מחוות, תמונות ודפוסים אמנות של עולם הבידור, ולרוב האמצעים החדשים, ולטלוויזיה במיוחד, יש נטייה חזקה בכיוון זה. התוצאה היא שבתחום הפוליטי, וכן בזירות אחרות של השיח הציבורי, דת ומסחר למשל, אמריקאים כבר אינם מדברים זה עם זה; הם מבדרים זה את זה. הם אינם מחליפים רעיונות; הם מחליפים תמונות. הם לא מתווכחים עם טענות; הם מתווכחים עם הופעה נאה, אנשים מפורסמים, משלים וסקרי דעת קהל. כך התאפשר לשחקן קולנוע להיבחר לנשיא ארצות הברית.

מי שהכירה באופן מלא ביותר, אף כי בהסח הדעת, אני מעז לומר, במהפך זה בצורה של המידע הציבורי היתה ג'סיקה סוויץ' המנוחה, כתבת הא.ב.י.סי. "לצופים ולבוחרים", אמרה, "שהגיעו לבגרות בשנות השמונים, יש המון תחושות בטן". עוד אמרה, שתחושות הבטן האלה מאפשרות לצופים לדעת מה מציאותי, למה יש ערך ומה אמיתי. הנקודה שיש לעמוד עליה היא, שהחלפת המוח בבטן לצורך שיפוט פוליטי היא משהו שהאבות המייסדים לא צפו אותו כלל ועיקר. כשמדיסון, המילטון ועמיתיהם כתבו את החוקה, הם הניחו שאזרחות בוגרת פירושה בהכרח רמה גבוהה למדי של מיומנויות קריאה וכתובה ושאר מיומנויות אנליטיות המתלוות אליה. מסיבה זו לא הורשו הצעירים - לפי הגדרה, אלה שעדיין לא מלאו להם עשרים ואחת שנים - להשתתף בתהליך הבחירות ברוב המדינות, זאת גם בשל ההנחה שרכישת מיומנויות קריאה וכתובה משוכללות דורשת תרגול במשך תקופת זמן ארוכה, ואכן, כך הדבר. הנחות אלה התאימו ללא ספק למאה ה-18, לחברה שהיתה מאורגנת סביב המלה המודפסת, שהשיח הפוליטי לרוב התנהל בה מעל דפי ספרים, עיתונים ועלונים, ובנאומים, שהושפעו מאוד ממה שהופיע בדפוס. כדברי אלפסיס דה טוקוויל, הפוליטיקה של אמריקה היתה הפוליטיקה של הדף המודפס.

יהיו ההנחות האחרות שהנחו את התפתחותו של מבנה הפוליטיקה האמריקנית אשר יהיו, אף אחת מהן לא היתה מושרשת עמוק יותר מזו האומרת, שתחושות בטן הן האויב של שיפוט פוליטי בריא. זו היתה הסיבה לכך שג'פרסון, למשל, ראה בחינוך כללי ובדיסציפלינה של קריאה וכתובה את המרכיבים החיוניים בחווייה האמריקנית הגדולה.

אחד בדרכו, אישים בעלי הופעה אינטלקטואלית מרשימה, שאינם אמורים לקחת חלק בעניינים ציבוריים פחותי ערך.

וכעת, מה שאני רוצה להדגים הוא שטבעה של הטלוויזיה הוא כזה שהיא הופכת כל שיח ציבורי, כמעט ללא יוצא מן הכלל, למשהו טריוויאלי, וכל מידע לדיסאינפורמציה, ושהיא אינה מסוגלת שלא לנהוג כך גם כשהנושא והדוברים שבחרה בהם אינם מתכוונים לכך.

התוכנית פתחה בדבריו של טד קופל, שר הטקס כביכול, שציון כי מה שעומד להתרחש אמור להיות דיון ולא ויכוח. וכך ניתנה לאנשים כמונו, המעוניינים בפילוסופיה של השיח, הזדמנות מצוינת להיווכח למה מתכוונים בטלוויזיה כשאומרים 'דיון'. ובכן, זו הכוונה: כל אחד מששת האנשים קיבל בערך שלוש או ארבע דקות לומר משהו על הנושא. במהלך הדיון גילינו עד מהרה שאין הסכמה לגבי הגדרתו המדויקת של הנושא, ואיש מן הדוברים לא הרגיש שעליו להגיב על משהו שזולתו אמר. למעשה, גם אם התעורר אצל מישהו הרצון להגיב, הרי שהיה מתקשה לעשות כן. המשתתפים נקראו לדבר בזה אחר זה כאילו היו מועמדים בשלב הגמר של תחרות יופי, ולכל אחד ניתן פרק זמן קצוב לנוכח עדשת המצלמה. וכך, לו רצה ויזל, שנקרא לדבר אחרון, להגיב על דברי בקלי, שנקרא לדבר ראשון, הרי בין שניהם כבר היו ארבעה דוברים אחרים שדיברו במשך כ-15 דקות, והקהל (ואולי גם ויזל עצמו) היה מתקשה להיזכר בטענה שעוררה את התגובה. בפועל, המשתתפים, שרובם כבר הופיעו בטלוויזיה, נמנעו לרוב מלהתייחס האחד לנקודות שהעלה האחר. הם ניצלו את הדקות הראשונות ואחר כך את הדקות הנותרות כדי להבהיר עמדה או להעביר התרשמות. קיסינג'ר, למשל, נראה נחוש בדעתו לעורר אצל הצופים צער על כך שכבר אינו שר החוץ שלהם, בהזכירו לכולם את הספרים שכתב פעם, את ההצעות שהעלה, ואת המשאים ומתנים שניהל. מקנמרה סיפר לקהל כי אכל ארוחת צהריים בגרמניה באחת ההזדמנויות, ואחר כך הוסיף שיש לו לפחות חמש-עשרה הצעות לצמצום הנשק הגרעיני. היה אפשר לצפות שהדיון ייסוב על העניין האחרון, אך הדוברים דווקא נראו מעוניינים לא פחות במה שמקנמרה אכל בגרמניה. מאוחר יותר הוא העלה שלוש מהצעותיו, אך הן לא נידונו. אלי ויזל הדגיש בסדרה של מעין משלים ופרדוקסים את טבעו הטרגי של המצב האנושי. אך כיוון שלא היה לו זמן לספק הקשר להערותיו, הוא נשמע דון קישוטי ומבולבל, ועשה רושם של רב נודד שנקלע לאספה של גויים.

במלים אחרות, לא היה זה דיון במובן המקובל עלינו בדרך כלל. לא הועלו טענות וטענות שכנגד. לא נערכה בדיקה של ההנחות. לא היו הסברים וגם לא נבחנה בקפידה; כפי הנראה איש לא רצה לגרוע מן הזמן הקצר שהוקצב לו ולהסב את תשומת הלב לעמדה של מישהו אחר. אשר לקופל, הוא חש

שאלות. אך דעות אלה אינן שייכות לאותו סוג של דעות שהיו נחלת המאה ה-18 או המאה ה-19. אולי יהיה זה מדויק יותר לכנות אותן תחושות, ולא דעות, ויהיה בכך משום הסבר לעובדה שהן משתנות משבוע לשבוע, כפי שאנו רואים בסקרי דעת קהל.

לא ארבה דברים בשאלה המרתקת על משמעות הצירוף 'דעת קהל'. רוב הסוקרים חושבים שהדבר מובן מאליו. אני בטוח שהם שוגים, במיוחד אם הם מאמינים שמשמעות הצירוף היא דעות המבוססות על ניתוח רציונלי של מידע. מה שכן נראה לי מובן מאליו הוא, שהטלוויזיה ושאר כלי התקשורת המודרניים פגעו במשמעות המידע בכך שיצרו מין מיוחד של מידע, שהשם הראוי לו הוא **דיסאינפורמציה**. אני משתמש במלה זו כמעט במשמעות המדויקת שבה היא משמשת מרגלים בסי.איי.אי. או בק.ג.ב.. דיסאינפורמציה אין פירושה מידע שקרי; פירושה הוא מידע מטעה - מידע שלא במקומו, מקוטע, לא רלוונטי, או שטחי - מידע היוצר אשליה של ידיעה, אך למעשה מרחיק מידע. במשמעות זו, רובה של הפרסומת הוא דיסאינפורמציה, והדבר נכון גם לגבי רוב הדברים המשודרים בטלוויזיה, כל כמה שמדובר בשיח חברתי ופוליטי רציני.

להדגמת נקודה זו, אביא את המקרה של דיון בן שמונים דקות, שהתנהל ברשת איי.בי.סי. ב-20 בנובמבר, 1983, לאחר הקרנת הסרט מעורר ההדים **היום שאחרי**. בחרתי במקרה זה מבין אפשרויות רבות, משום שהיתה זו באופן מובהק טלוויזיה במיטבה, בהופעתה הרצינית והאחראית ביותר. ואכן, כל מרכיביו של אירוע זה הציגו אותו כמבחן מכריע ליכולתה של הטלוויזיה לחרוג מתפקידה הבידורי ולהתעלות לרמה של השכלת הציבור. ראשית, נושא הדיון היה האפשרות של שואה גרעינית; לא נושא שמישהו יקל בו ראש. שנית, הסרט עצמו הותקף על ידי כמה מוקדים בעלי עוצמה פוליטית, בהם "הרוב המוסרי" של ג'רי פלוול, ולכן היה זה חשוב שהרשת תפגין את חשיבותה של הטלוויזיה ככלי למסירת מידע ולניהול שיח שקול. שלישית, התוכנית לא לוותה במוסיקת רקע. אין זו נקודה נטולת חשיבות, שכן לרוב תוכניות הטלוויזיה, יהיה תוכן אשר יהיה, מתלווה מוסיקה, שמודיעה לציבור מה עליו לחוש. זהו אמצעי תיאטרלי שגור וכשהוא חסר, יש בכך משום איום. רביעית, במהלך הדיון לא שודרו פרסומות, ודבר זה העלה את נימת האירוע לרמה של יראת כבוד השמורה בדרך כלל ללוויות של נשיאים שנרצחו. ולבסוף, בין המשתתפים היו הנרי קיסינג'ר, רוברט מקנמרה ואלי ויזל, אנשים שכל אחד מהם הוא בדרך כלשהי אות לדיון רציני. קיסינג'ר אמנם הופיע מאז בסדרה הפופולרית **שושלת**, אך הוא עדיין מופת ליישוב דעת. ויזל הוא למעשה מטפורה מהלכת למצפון חברתי. גם משתתפים אחרים בצוות - קרל סגן, ויליאם בקלי וגנרל ברנט סקוקרופט - הם, כל פירוט והרחבה. קרל סגן השמיע את ההצהרה הקוהרנטית ביותר לדעתי - רציונל בן ארבע דקות להקפאת ההתחמשות הגרעינית - אך הצהרתו לא

כיוון שאלה הם פני הדברים, הבעיה הניצבת בפני חינוכאים העוסקים בחשיבה ביקורתית היא עצומה. איננו מדברים עוד על הקניית כלים טכניים, שיעזרו לתלמידים לחשוף הנחה נטולת צידוק, עובדה המוגשת ברשלנות, כשל לוגי או אפילו הכללה דמגוגית. אנחנו מדברים על הדרך שבה אפשר לעזור לתלמידים להגן על עצמם ועל התרבות שלהם מפני אפיסטמולוגיה מסוג חדש, מפני שיח מסוג חדש - למעשה, מפני תרבות המדברת עצמה למוות.

כשחינוכאים מתכנסים לדון בחשיבה ביקורתית, מחשבותיהם נודדות, איך אפשר אחרת, לגיורג' אורוול ולספרו 1984. לדעתי, הם שוגים בעשותם כן. יש נבואה אחרת, קדומה יותר, קולעת יותר מזו של אורוול. אני מתכוון לספרו של אלדוס הקסלי **עולם אמיץ חדש**. מה שהוא חוזה שונה למדי ממה שמופיע ב-1984. לפי התחזית של הקסלי, לא יהיה צורך ב'אח גדול' כדי לשלול מאנשים את חירותם. אנשים, כך האמין, יגיעו למצב שבו יאהבו את השעבוד שלהם, למצב שבו יאהבו את הטכנולוגיות השוללות מהם את יכולתם לחשוב. אורוול חשש שהרודנות היא שתשעבד אותנו; הקסלי חשש שהטריוויאליות היא שתשעבד אותנו. אורוול חשש שהכאב הוא שישלוט בנו; הקסלי חשש שהעונג הוא שישלוט בנו. הרשו לי להציע לכם להרהר באפשרות שהקסלי, ולא אורוול, הוא שצדק.

(תרגמה מאנגלית: דפנה עמית)

שמחובתו לדאוג להתקדמות התוכנית, וגם אם התעכב פה ושם על מה שנראה לו כקו מחשבה, מה שהעסיק אותו יותר היה לתת לכל אחד מן הדוברים את קצבת הזמן שלו.

אך לא רק אילוצי זמן הם היוצרים שפה מקוטעת ובלתי-רציפה כזאת. במהלכו של משדר טלוויזיה, לאיש לא ניתנת אפשרות לשאול "למה אתה מתכוון כשאתה אומר...?", או "תן לי לחשוב על זה", או "איני יודע". שפה כזאת לא רק מאטה את קצב התוכנית, היא גם יוצרת רושם של הססנות, או חוסר ברק, והיא נוטה לחשוף את האנשים בעת **פעולת החשיבה**. חשיבה אינה מצטלמת יפה; אין הרבה מה **לראות**, כלומר, היא אינה אחת מאמנויות הבמה. אך הטלוויזיה דורשת אמנות במה וכך, לא חשוב עד כמה רציניות הבעות הפנים של המופיעים, מה שאנחנו מקבלים זו תמונה של אנשים, שיותר משהם חושבים, הם משחקים תפקיד של חושבים מודאגים. התגובה האינסטינקטיבית של הצופה היא להתייחס להצגה שלהם ולא לרעיונות שלהם - בעיקר משום שאין רעיונות שאפשר להתייחס אליהם.

הטלוויזיה, במלים אחרות, אינה מפנה את תשומת הלב שלנו לרעיונות מופשטים, רציפים, עמוקים ומורכבים. היא מכוונת אותנו להגיב על תמונות שלמות, מוחשיות ופשטניות. לכן, בדרך כלל אין זה חשוב מה אומרים בטלוויזיה. גם ההקשר שמופיעים בו נטול חשיבות. ג'רלד פורד והנרי קיסינג'ר מופיעים בשושלת. ראלף נאדר ואדוארד קוץ' מארחים ב-"Saturday Night Live". טיפ אוניל נותן הופעת אורח בתשואות. בילי גרהם מחליף חידודים עם גיורג' ברנס בתוכנית מיוחדת של אן.בי.סי..

